

2 Karaktärisering av kyrkoanläggningen

2.1 Kyrkomiljön

Arholma räknas som den nordligaste utposten i Stockholms skärgård. Bebyggelsen är välbevarad och odlingslandskapet småskaligt. Till följd av åkerarealens ringa omfattning har befolkningen haft en sammansatt ekonomi baserad på jordbruk, sjöfart och fiske. Äldre bryggor, hamnanläggningar, sjöbodas etc. berättar om tidigare fiske och sjöfartsverksamhet. Arholma by har för skärgårdens förhållanden ovanligt välmående gårdar, varav flera ännu är välbevarade. Förutom den välbevarade gårdsbebyggelsen, bör även Arholma båk nämnas, uppförd 1768. Arholma utgör idag Riksintresse för kulturmiljövården (AB 619).

Under lång tid fanns ingen riktig gudstjänstlokal på Arholma. Till en början samlades ortsbefolkningen i en av öns gårdar, och senare fick även skolsalen fungera som samlingslokal. Tanken på en gudstjänstlokal växte sig starkare med åren och under 1920-talets mitt vädjade församlingens pastor om bidrag till byggnadsprojektet. Till församlingen skänktes ett missionshus som tidigare stått på Kungsholmen, och som nu skulle rivas i samband med ett vägbygge. Byggnadsstommen fraktades med båt till Arholma.

Kapellet uppfördes synligt på Kvarnberget med vida utsikt över landskapet. Kyrktomten är mycket anspråkslös, bestående av naturmark och klippiga hållar. Från byvägen och upp till kapellet leder en smal grusgång, flankerad av små hamlade träd. På kyrktomten finns, förutom kapellet en gammal stolpkvarn samt en byggnad med utrymme för TC samt förråd. Mot byvägen avgränsas kyrktomten av ett staket samt en dekorerad järngrind.

2.2 Kapellet

Kapellet uppfördes efter ritningar av Oscar Holm och invigdes år 1928. Holm utgick ifrån den gamla byggnadsstommen men gav den en ny gestalt med fler kyrkliga attribut, i samband med återuppförandet. Kapellet har ett vapenhus i väster och utskjutande kor i öster. Vid den norra långsidan finns en utbyggnad med plats åt sakristia samt kök med separat entré. Byggnaden står på en gjuten grund och har fasader klädda med liggande och vitmålad stockpanel. Sadeltaket är idag täckt med trapetsplåt men har tidigare haft taktäckning av tvåkupigt lertegel. På den södra långsidan markeras kyrkorummet med tre större tvåluftsfönster och mellan fönstren dekorerar fasaden av enkla pilastrar. Kapellets kröns av en takryttare med klocka som kyrkligt attribut. Entrén har en dekorerad omfattning med pilastrar på vardera sidan, samt ett överstycke i form av en frontespis. I frontespisen finns en skuren relief föreställande Jesus.

Till kyrkorummet leder entrén via vapenhuset. Vapenhusets brunbetsade tak är dekorerat av en målning föreställande Jesusbarnet i en klöverformad inramning. Målningen är utförd av den lokala konstnären Harald Lindberg, som även dekorerade kyrkorummet i samband med att kyrkan uppfördes. Kyrkorummet är täckt av ett brutet tak med brunlaserad panel. Där taket ansluter mot väggarna är taklisten bemålad och stöds visuellt, av konsoler med nedhängande tofsar i skuret trä. Väggarnas nedre delar omsluts av en bröstpanel, lagd på lock, målad i gråblå kulör. Det smala brädgolvet kulör samspelar med den mörka innertaktäckningen. Långhusväggarna övre del är målad i vit kulör och smyckas sparsamt, främst av mässing lampetterna. I taket hänger även takkronor i mässing. Ovan utgången till vapenhuset dekorerar väggen av en roslagsskildring med direkt inspiration från skärgårdslivet. Målningen

som utfördes av Lindberg, renoverades av konstnären själv år 1954. Nedanför målningen leder en dubbeldörr ut till vapenhuset. Dörren kröns av ett överstycke med text. Vid den norra långhusväggen har tidigare en kamin stått i en nisch. I samband med renoveringen 1989-91 avlägsnades kaminen och en blinddörr tillverkades till det gamla kaminrummet, som nu används till förvaring.

I kyrkorummet står relativt enkla bänkar på rad utefter mittgången. Bänkarna, liksom övrig inredning och samtliga ytskikt målades om i samband med den invändiga upprustningen 1989-1991.

Det avsmalnande och nästintill trekvartscirkelformade koret i väster accentueras genom väggens rika bemålning. Korväggens övre del dekorerar med figurmåleri med text medan de nedre partierna marmoreras. Korets två fönster är försedda med blyinfattat glas i innerbågen. Altartavlan, signerad av Harald Lindberg, 1927-28 ger en bild av en ovädersnatt vid havet, och där Kristus kommer vandrande över vattnet mot en grupp ängsliga människor. Både altare, altarring och predikstol är ursprungliga sedan kyrkan uppfördes. De är alla målade i kulörer som samspekar med kyrkorummet och kormålningen.

Som tidigare nämnts finns i byggnadens norra del sakristia samt kök. Sakristians väggar är avfärgade i blå kulör och har vitmålat innertak. Sakristian är försedd med en slät och vit kakelugn med dekorativt krön. Rummet är enhetligt inrett med allmogainspirerade, bemålade furumöbler i nationalromantisk stil. Kökets väggar och tak är beklädda med vitmålad pärlspont. Järnspisen finns bevarad liksom en del av den äldre skåpinredningen. Annars har köket kompletterats med skåp under 1900-talets mitt.

2.3 Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

Det var i ett relativt sent skede och efter ett betydelsefullt lokalt engagemang som Arholma fick sin egen kyrkobyggnad år 1928. Kyrkan är till sin exteriör relativt enkel och anspråkslös, liksom den omgivande kyrkotomten. Det är just den enkla karaktären som ännu idag berättar om de relativt knappa resurser som fanns vid kapellets tillkomst, men även om de generösa bidrag som slutligen gjorde bygget möjligt. Den enkla träarkitekturen är även karaktäristisk för just skärgårdsöarnas kyrkor och kapell. Kyrkan ansluter därmed till den lokala byggnadstraditionen.

Kyrkan, som snarare har karaktär av kapell står dominant på kvarnbergshöjden. Det höga läget kan symboliskt tolkas som kyrkans stora betydelse för öborna. Arholma kyrka utgör idag en betydelsefull del i Arholmas välbevarade kulturlandskap som utgör riksintresse för kulturmiljövården.

Även om inte kyrkan tydligt kan härledas till någon arkitekturstil, påminner interiörens höga och mörka tak, liksom den mustiga färgsättningen närmast om nationalromantiska influenser. Kyrkans konsthistoriska och lokala värde stärks av kopplingarna till den lokala konstnären Harald Lindberg, som berikat kyrkorummet med sina målningar. Målningarna hämtar sin inspiration från skärgården och förstärker kyrkans skärgårdskaraktär på ett tydligt och betydelsefullt sätt.

Köket har genuina delar kvar såsom järnspisen, det väggfasta skåpet liksom pärlsponten. Sakristian har en mycket enhetlig och tidsenlig inredning som ger miljöskapande men även konsthistoriska värden.

Att särskilt tänka på vid användning och förvaltning av kyrkoanläggningen och byggnaderna

- Kyrktomtens anspråkslösa karaktär med naturlig vegetation, klipphöllar etc. ger anläggningen en tydlig prägel av ”skärgårds kapell”.
- Exteriörens enkla karaktär är typisk för skärgårdens kyrkobyggnader.
- Interiörens målningar av den lokala konstnären Harald Lindberg har ett konsthistoriskt liksom lokalhistoriskt värde och förstärker arkitekturens direkta koppling till ön liksom kyrkans skärgårdskaraktär.
- Sakristians enhetliga och välbevarade inredning med inspiration av nationalromantik har ett miljöskapande värde men även ett konsthistoriskt värde.

2.4 Källor, litteratur och övriga uppgifter

(Red.) Arnulf, Karl-Arne m.fl., *Arholmabrev*, 1988

(Red.) Arnulf, Karl-Arne m.fl., *Arholmabrev*, 1992

Boëthius, Ulf, *Vägvisare till kyrkorna i Stockholms län*, Uddevalla 1980

(Red.) Eldvik, Berit, *Arholma: Skärgårdskultur i förändring*, Helsingborg 1992

Hildebrandt, Maj-Britt, Kilström, Bengt Ingmar, Koesoemah, Marianne, Strindberg, Karin, *Upplands kyrkor XIV, Björkö-Arholma kyrka och Arholma kapell*, Strängnäs 1981

Riksantikvarieämbetet, Antikvariska- topografiska arkivet

Riksantikvarieämbetet, Bebyggelseregistret

Stockholms läns museum, Ärendearkivet

Kyrkan, kvarnen samt kyrktomten sett från byvägen. Foto: Niss Maria Legars, Stockholms läns museum, 2004.

Kyrkan från sydväst. Foto: Niss Maria Legars, Stockholms läns museum, 2004.

Entrégrindar till kyrkotomten. Foto: Niss Maria Legars, Stockholms läns museum, 2004.

Västra entrén med dekorerat överstycke. Foto: Niss Maria Legars, Stockholms läns museum, 2004.

Kyrkorummet mot öster. Foto: Niss Maria Legars, Stockholms läns museum, 2004.

Kyrkorummet mot väster. Foto: Niss Maria Legars, Stockholms läns museum, 2004.

Sakristian. Foto: Niss Maria Legars, Stockholms läns museum, 2004.

Koret med målningar av Harald Lindberg. Foto: Niss Maria Legars, Stockholms läns museum, 2004.